

men manusen befordrades aldrig till trycket. Det är angeläget att denna försummelse nu gottgörs. Som doktorsavhandling hade Brännström för avsikt att fullfölja sina studier av den skogssamiska kulturen i Pite lappmark. Brännström blev dock aldrig klar och i mitten av 1940-talet drabbades han av sjukdom från vilken han aldrig blev återställd.

Det bevarade uppteckningsmaterialet från samiskt område förvaras främst i Uppsala, en del i Umeå och i viss utsträckning på Nordiska museet. Dessutom finns fotosamlingar och teckningar, samt en del föremål på Nordiska museet. Den samiska kulturen i Pite lappmark, inte minst skogssamer och i någon mån fiskesamer, har även dokumenterats av Torsten Kolmodin, Ernst Manker och Israel Ruong, senare kom Bo Sommarström att göra fältstudier i närbelägna Udtja.

Brännströms dokumentation är förstas ovärderligt för var och en som intresserar sig för norra Sveriges olika levnadssätt i äldre tid. Särskilt roligt är det dock att samerna i Pite lappmark själva börjat uppmärksamma materialet. Ivan Eriksson, själv same från Arvidsjaur, som verkat för att stärka det samiska kulturarvet bland de unga, har fått upp ögonen för kvalitaterna i och omfattningen av Brännströms material. Han har på ett mycket förtjänstfullt sätt, med vidmakthållen källkritisk respekt för ursprungs-uppteckningarna från Arvidsjaur och Arjeplogs socknar, redigerat materialet till en fullmatad volym. Boken är illustrerad dels med Brännströms teckningar, dels med ett antal fotografier ur samlingarna på Nordiska museet. Resultatet har blivit en formidabel guldgruva, för att uttrycka sig lite klichémässigt, full av intressanta detaljer om allt upptänkligt. Vi får detaljer om renskötsel och renslakt, fiskets olika variationer, fångstmetoder för fåglar och däggdjur återges, byggnadskonstruktioner skildras i ord och bild, foderväxter för renarna, hundarnas kommandorop, båtkonstruktioner, samiska fågelnamn, lappskatteland, föda, frieriseder, hälsningsseder, Stallo-berättelser, sägner av olika slag, djurberättelser, folkreligiositet, varselföreställningar, materiella förhållanden och så vidare. Boken avslutas med en värdefull språklig kommentar

sammansatt av Olavi Korhonen, pensionerad professor i samiska språk, där alla ortnamn, men också samiska och svenska termer i materialet, kommenteras. Brännström var en gediget skolad fältforskare och förstod vikten av ett noggrant återgivande av de samiska orden. Att det här är ett kulturarv av stort värde för samerna själva är det ingen tvekan om. Det är bara att gratulera Ivan Eriksson att han tagit sig an detta förnämliga material och tillgängliggjort det för en vidare krets. Vi är många som gläds åt detta.

Samtidigt är volymen ett återupprättande av Edvin Brännströms storhet som etnografisk och språklig fältforskare. Ett monument över en forskargärning som tidigt uppmärksammades av Björn Collinder, Sigurd Erixon och K.B. Wiklund, men som sedan, förmodligen på grund av Brännströms långa sjukdomstid, glömdes av andra än de som haft anledning att konsultera hans tidiga publikationer och uppteckningar. Heder åt Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur som med sin duktiga redaktör Maj Reinhammar oförtrutet fortsätter utgivning- en av viktigt källmaterial. Fortsätt så!

Ingvar Svanberg, Uppsala

Barbara Sjöholm: *Black Fox. A Life of Emilie Demant Hatt, Artist and Ethnographer*. University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin 2017. 391 s., ill., ISBN 978-0-299-31550-4.

Är namnet Emilie Demant Hatt bekant? Jaså inte. Emilie Demant Hatt var danska, konstnär, men mest bekant för att ha arbetat fram Johan Turis bok *Muittalus samid birra* (1910) som brukar räknas som starten för modern samisk litteratur.

Om denna kvinna har Barbara Sjöholm skrivit en diger biografi. Sjöholm har under lång tid intresserat sig för Emilie Demant Hatt, bland annat översatt hennes bok *Med lapperne i højffeldet* (1913) till engelska (2013) och därtill skrivit flera artiklar i ämnet.

Emilie Demant Hatt var född 1873 i Selde på norra Jylland. Åren 1898–1906 studerade hon

vid Konstakademiens konstskola för kvinnor i Köpenhamn, under en period samtidigt med Karen Blixen – de bådas livsbanor påminner om varandra. Emilie Demant Hatt greps av den vurm för Lappland och det nordliga som låg i tiden. 1904 reste hon med sin syster Marie med tåg norrut. På Malmbanan råkade de Johan Turi (1854–1936), ett möte som skulle påverka resten av Emilies liv. Renskötaren och vargjägaren Turi öppnade dörren till sin tillvaro vid Torne träsk, och blev dessutom förtjust i Emilie. Tillbaka i Köpenhamn började Emilie Demant Hatt studera samiska vid universitetet. 1907 reste hon norrut igen. Hon fick bo med Johan Turis bror och hans hustru, och följde dem över ett år när de flyttade med renarna. Hösten 1908 delade hon tillvaro med Johan Turi. Under dessa månader bistod hon när han på hennes uppmaning skrev texter till det som skulle bli klassikern *Muittalus samid birra* och som kom ut tack vare stöd från legendariske LKAB-disponenten Hjalmar Lundbohm. Till boken bidrog också Turi med egna illustrationer.

Boken kom ut i Danmark med Turis texter på samiska, parallellt med Emilie Demant Hatts översättningar till danska. Den publicerades på tyska 1912, på svenska 1917, på engelska 1931 (ny översättning 2012). Den finns också tillgänglig på finska, norska och japanska. Turis text finns även utgiven med nutida nordsamisk ortografi: *Muittalus sámiid birra* (2010).

Hon återvände till Sápmi 1910, men denna gång till Västjämtland, där hon bodde med en familj tillhörig Glens sameby. Under vistelserna intervjuade hon och iakttog. Hennes fältanteckningar blev digra, illustrerade med hennes många teckningar. De sistnämnda skulle hon under lång tid använda som underlag till målningar.

Hon gifte sig 1911 med Gudmund Hatt, arkeolog och kulturgeograf, med studier i USA för bland annat Franz Boas, från 1929 professor vid Köpenhamns universitet i det sistnämnda ämnet. Tillsammans gjorde de gemensamma expeditioner i Sápmi 1912–14. Därefter följde vistelser i USA och långa forskningsresor till Västindien och Grönland.

Emilie Demant Hatt var sista gången i Sápmi

1916, men sysselsatte sig som författare och konstnär med det samiska under resten av sitt aktiva liv.

Detta mycket ovanliga kvinnoöde har alltså kulturhistorikern Barbara Sjöholm skildrat i en gedigen bok. Hon bygger huvudsakligen på huvudpersonens fältanteckningar och ett stort brevmaterial som hon spårat i flera arkiv. Huvudpersonens konstverk ska förstås nämnas i sammanhanget, liksom Emilie Demant Hatts böcker och artiklar som Sjöholm också refererar till.

Skildringen är huvudsakligen kronologisk som brukligt är i biografier. Men det ryms också särskilda avsnitt om hennes konst som snarast ska uppfattas som en del av etnografen Emilie Demant Hatts gärning. Ett synnerligen noggrant gjort register kröner manuskriptet.

Bokens röda tråd är relationen mellan huvudpersonen och Johan Turi som från Turis sida varierade från het passion och giftermålsförhoppning till ilska med engagemang av en advokat som torped. (Benämningen ”Svarträv” i boktiteln var Turis tilltal till Demant Hatt i breven till henne.) Detta tema är Sjöholms mest påtagliga analytiska insats som hon genomför skickligt och nyanserat. Framför allt behandlar hon de etiska dilemman som Demant Hatt ställdes inför. Sjöholm beskriver i detalj tillkomsten av Turis bok, det vill säga samarbetet mellan Turi och Demant Hatt, där den sistnämndas involvering utan tvekan var avgörande för bokens utformning. Men Demant Hatt trädde tillbaka som bokens författare. Översättningarna försämrade relationen. Det hör till biografins förtjänster att Sjöholm följer hur relationen utvecklades långt efter den ursprungliga utgivningen av Turis epokgörande bok. Ja, hon skildrar också hur Emilie Demant Hatt efter Turis bortgång behandlade sin sagesman och goda vän som tack vare Demant Hatt blev en känd person och faktiskt delvis försörjde sig på att vara en sådan.

Emilie Demant Hatts konst upptar som nämnts en väsentlig del av Sjöholms text. Hon beskriver verk för verk hur Demant Hatts stil förändrades från realismens estetik till mer abstrakta avbildningar av motiven, till mer expressivitet. Som mest i takt med tidens konstström-

ningar var Demant Hatt märkligt nog alldeles före sin bortgång 1958. En stor del av hennes konstverk finns på Nordiska museet som har ett urval på sin hemsida. Men som läsare är det frustrerande att inte kunna jämföra Sjöholms noggranna beskrivningar med egna intryck av konstverken. Boken återger bara tio verk, alla i svartvitt! Ett märkligt förhållande, särskilt med tanke på att redan bokens titel anger att detta är en konstnärsbiografi.

Barbara Sjöholm är anmärkningsvärt insatt i dåtidens lokala förhållanden i både Danmark och Sverige. Och hon förmedlar sitt kunnande med ett närmast skönlitterärt skrivsätt som gör att ögat lekande lätt följer raderna. Engagemanget i ämnet är påtagligt, utan att komma i närheten av en devot beundran. Det är därför omöjligt att inte gripas av den märkvärdiga Emilie Demant Hatt, hennes oförvägenhet, hennes skarpa blick och hennes livslånga kärlek till det samiska.

Gunnar Ternhag, Falun

Susanne Nylund Skog: *Samlare, jägare och andra fågelskådare*. Carlsson Bokförlag i samarbete med Institutet för språk och folkminnen, Stockholm 2018. 199 s., ill. ISBN 978-91-7331-901-0.

Detta är en populärvetenskaplig men samtidigt kulturanalytiskt sammansatt bok om fågelskådning, omfattande dess drivkrafter, myter och popularisering. Spelplanen i boken är huvudsakligen förlagd till Sverige, även om flertalet teoretiska utgångspunkter relateras till internationell forskning, ofta anglosaxiskt förankrad. I sin undersökning använder sig författaren bland annat av svar på frågelistor arkiverade vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, studentintervjuer arkiverade vid Folklivsarkivet i Lund samt radio- och videointervjuer gjorda inför en dokumentär om fågelskådning på Öland. En av bokens utgångspunkter är att fågelskådning i hög grad är mansdominerad, begreppet *maskuliniteter* och dess olika *positioner* sätts därför inled-

ningsvis i fokus, bland annat med utgångspunkt i sociologen Floya Anthias forskning om transkulturella processer. Då allt fler kvinnor ändå börjar intressera sig för fågelskådning tenderar de samtidigt att bilda egna enkönade grupper med delvis egna spelregler; en liknande utveckling har även observerats hos fritidsfiskare, också detta historiskt sett en företrädesvis mansdominerad och i grunden individuell aktivitet. Märk att beteckningarna ”fågelskådare” och ”skådare” kan betraktas om synonymer. De motsvaras dock av engelskans ”birdwatcher” respektive ”birder”, där det senare uttrycket mer associeras till entusiasm och modernitet.

Första huvudkapitlet av sju handlar om att ”Dra och kryssa”, det vill säga att få larm om att en sällsynt fågel befinner sig på en viss plats och därefter så fort som möjligt ta sig till platsen (oftast med bil) för om möjligt kryssa av arten på någon av sina listor. De mer angelägna kryssarna är hela tiden beredda på att det oförutsedda och mirakulösa kan ske, vilket garderas med att de oavbrutet är uppkopplade mot ett riktäckande alarm med beteckningen *Bird Alarm*, vilket distribueras av föreningen *Club 300* och installeras som en app i mobiltelefonen. Ju sällsyntare fågel desto ansenligare ”drag”, vilket innebär fler tillresta kryssjägare, vilka enligt berättelserna inte sällan rymmer från både arbete, nära och kära för att få en glimt av rariteten; kanske en exotisk fåltsparv som navigerat fel vid flytten från de östra delarna av Asien. Med sådana anmärkningsvärda händelser följer både högre berättarvärden jämte omåttlig prestige för den som inledningsvis upptäckte fågeln, larmade ut den eller bestämde den. En udda fågel kan ju förvisso upptäckas av allmänheten utan att inledningsvis kunna bestämmas, eller av någon fågelskådare utan tillräcklig kunskap. Fenomenet att ”dra” på sällsynta fåglar ska ha uppstått i England i mitten av 1950-talet, delvis som en produkt av nya möjligheter för utvidgad kommunikation och snabb transport. Annars förefaller människor i alla tider haft en fäbless för att samla på särpräglade objekt.

I kapitlets avslutande del görs åter en tydlig koppling till *maskuliniteter*. Författaren framhåller denna gång bland annat likheter i grupp-